

Деякі зауваження щодо формування математичної культури учнів

Потреби суспільства у формуванні інтелектуального та кадрового потенціалу країни, який відповідає сучасним запитам, призвели до необхідності оцінювати відповідність рівня загальноосвітньої підготовки випускників школи вимогам, які закріплені у Державному стандарті базової та повної загальної середньої освіти, що є одним із завдань зовнішнього незалежного оцінювання. Процедура незалежного оцінювання учнів, які закінчують 11 клас загальноосвітньої школи, має обов'язкові і чіткі правила. Оскільки під час зовнішнього оцінювання заборонено користуватися будь-якими допоміжними матеріалами, в тому числі і калькуляторами, особливої ваги набувають уміння швидко і раціонально проводити обчислення, тому вважаємо за необхідне нагадати деякі з таких прийомів. Також необхідно нагадати, що навички обчислень потрібно тренувати й відпрацьовувати досить довго й наполегливо. Наведемо деякі прийоми обчислень і проілюструємо їх на прикладах:

1. Додавання і віднімання

а) Застосування пересувного закону.

$$390 + 286 + 210 = (390 + 210) + 286 = 600 + 286 = 886 ;$$

$$312 + 454 + 188 = (312 + 188) + 454 = 500 + 454 = 954 ;$$

$$427 + 315 + 126 + 185 = (427 + 126) + (315 + 185) = 553 + 500 = 1053 .$$

б) Заміна додавання множенням.

$$409 + 410 + 411 + 412 = 410 \cdot 4 + (-1 + 1 + 2) = 1642 ;$$

$$202 + 208 + 211 + 213 = 205 \cdot 4 + (-3 + 3 + 6 + 8) = 820 + 14 = 834;$$

$$63 + 65 + 67 + 68 + 60 + 65 = 65 \cdot 6 + (-2 + 2 + 3 - 5 + 0 + 0) = 390 - 2 = 388.$$

в) „Округлення” доданків при додаванні або відніманні.

$$298 + 134 = (300 - 2) + (130 + 4) = 300 + 130 - 2 + 4 = 432;$$

$$594 + 396 = (600 - 6) + (400 - 4) = 600 + 400 - 6 - 4 = 1000 - 10 = 990;$$

$$348 + 223 = (350 - 2) + (220 + 3) = (350 + 220) - 2 + 3 = 570 + 1 = 571.$$

г) "Округлення" зменшуваного і від'ємника (порізно й разом).

$$597 - 280 = 580 - 280 + 17 = 317;$$

$$485 - 278 = (470 + 15) - (270 + 8) = (470 - 270) + (15 - 8) = 200 + 7 = 207;$$

$$823 - 497 = (820 + 3) - (420 + 77) = 820 - 420 + 3 - 77 = 400 - 74 = 326.$$

2. Множення

а) Виконати множення, починаючи з вищих розрядів.

$$64 \cdot 7 = (60 + 4) \cdot 7 = 420 + 28 = 448;$$

$$32 \cdot 8 = (30 + 2) \cdot 8 = 240 + 16 = 256;$$

$$43 \cdot 300 = (40 + 3) \cdot 3 \cdot 100 = (120 + 9) \cdot 100 = 12900.$$

б) Спосіб перестановки співмножників.

$$8 \cdot 12 \cdot 15 \cdot 5 = (8 \cdot 15) \cdot (12 \cdot 5) = 120 \cdot 60 = 7200;$$

$$16 \cdot 8 \cdot 5 = (16 \cdot 5) \cdot 8 = 80 \cdot 8 = 640;$$

$$24 \cdot 15 \cdot 5 \cdot 6 = (24 \cdot 5) \cdot (15 \cdot 6) = 120 \cdot 90 = (100 + 20) \cdot 90 = 9000 + 1800 = 10800.$$

в) "Округлення" множеного й множника.

$$58 \cdot 12 = (60 - 2) \cdot 12 = 720 - 24 = 696;$$

$$72 \cdot 18 = (70 + 2) \cdot (10 + 18) = (700 + 560) + (20 + 16) = 1260 + 36 = 1296;$$

$$48 \cdot 23 = (50 - 2) \cdot 23 = 50 \cdot 23 - 2 \cdot 23 = 1150 - 46 = 1104.$$

г) Множення двозначних чисел на 99.

Потрібно зменшити перший множник на 1 і приписати праворуч доповнення множеного до 100.

$$47 \cdot 99 = 46 \text{ і приписати } 100 - 47 = 53 \text{ маємо } 47 \cdot 99 = 4653;$$

$$95 \cdot 99 = 94 \text{ і приписати } 100 - 95 = 05 \text{ маємо } 95 \cdot 99 = 9405;$$

аналогічно можна множити на 999, зменшуючи перший множник на 1 і приписуючи доповнення до тисячі.

$$349 \cdot 999 = 348651; 578 \cdot 999 = 572422; 723 \cdot 999 = 722277;$$

$$26 \cdot 999 = 25974.$$

д) Множення числа A на 5, 25, 125 виконується за формулами

$$A \cdot 5 = \frac{A \cdot 10}{2}; A \cdot 25 = \frac{A \cdot 100}{4}; A \cdot 125 = \frac{A \cdot 1000}{8};$$

очевидно, цей принцип можна застосовувати в різних варіантах, наприклад,

$$A \cdot 5 = \frac{A}{2} \cdot 10; A \cdot 25 = \frac{A}{4} \cdot 100; A \cdot 125 = \frac{A}{8} \cdot 1000.$$

е) Множення на двозначні числа, що кінчаються 5 (див.п.п. „в” і „д”).

$$48 \cdot 15 = 48 \cdot (10 + 5) = 48 \cdot 10 + 48 \cdot 5 = 48 \cdot 10 + \frac{48 \cdot 10}{2} = 720;$$

$$34 \cdot 75 = 34 \cdot (100 - 25) = 34 \cdot 100 - \frac{34 \cdot 100}{4} = 3400 - 850 = 2550; \text{ або}$$

$$34 \cdot 75 = 34(50 + 25) = 34 \cdot 50 + 34 \cdot 25 = 30 \cdot 50 + 4 \cdot 50 + 30 \cdot 25 + 4 \cdot 25 = 2550.$$

Звичайно, не обов'язково проходити такі довгі ланцюжки розрахунків, деякі проміжні дії можна пропустити.

є) Множення шляхом розкладання на множники.

$$34 \cdot 21 = 34 \cdot 3 \cdot 7 = (34 \cdot 3) \cdot 7 = 102 \cdot 7 = (100 + 2) \cdot 7 = 700 + 14 = 714;$$

$$22 \cdot 18 = 22 \cdot 3 \cdot 6 = 66 \cdot 6 = (60 + 6) \cdot 6 = 360 + 36 = 396;$$

$$12 \cdot 24 = 12 \cdot (20 + 4) = 240 + 48 = 288.$$

ж) Піднесення у квадрат двозначних чисел, що кінчаються на 5.

Для цього потрібно помножити першу цифру на число, що наступне за нею в натуральному ряді й приписати до результату множення праворуч 25.

15^2 : потрібно 1 помножити на 2 і приписати до результату множення 25

$$15^2 = 225;$$

25^2 : потрібно 2 помножити на 3 і приписати до результату множення 25

$$25^2 = 625;$$

$$35^2 = 1225; 45^2 = 2025; 55^2 = 3025; 65^2 = 4225; 75^2 = 5625; 85^2 = 7225; 95^2 = 9025; .$$

з) Множення двозначних чисел на 11.

"Потрібно краєчки скласти та й в серединку покласти", тобто пишемо першу і другу цифри і поміж них пишемо їхню суму.

$$24 \cdot 11 = 2(2 + 4)4 = 264 ;$$

$$34 \cdot 11 = 3(3 + 4)4 = 374 ;$$

$$43 \cdot 11 = 4(4 + 3)3 = 473 ;$$

якщо сума "краєчків" більше 10, потрібно перше число ("перший краєчок") збільшити на 1.

$$89 \cdot 11 = 8(8 + 9)9 = (8 + 1)79 = 979 ;$$

$$57 \cdot 11 = 5(5 + 7)7 = (5 + 1)27 = 627 ;$$

$$68 \cdot 11 = 6(6 + 8)8 = (6 + 1)48 = 748 .$$

и) Множення з використанням формул скороченого множення.

$$21 \cdot 19 = (21 - 1) \cdot (20 + 1) = 20^2 - 1^2 = 400 - 1 = 399 ;$$

$$63 \cdot 57 = (60 + 3) \cdot (60 - 3) = 60^2 - 3^2 = 3600 - 9 = 3591 ;$$

$$36^2 = (30 + 6)^2 = 30^2 + 2 \cdot 30 \cdot 6 + 6^2 = 900 + 360 + 36 = 1296 ;$$

$$37^2 = (40 - 3)^2 = 40^2 - 2 \cdot 40 \cdot 3 + 3^2 = 1600 - 240 + 9 = 1369 .$$

3. Ділення

а) Розкладання ділимого на доданки.

$$\frac{9664}{32} = \frac{9600 + 64}{32} = \frac{9600}{32} + \frac{64}{32} = 300 + 2 = 302 ;$$

$$\frac{1456}{7} = \frac{1400 + 56}{7} = \frac{1400}{7} + \frac{56}{7} = 200 + 8 = 208 ;$$

$$\frac{1664}{8} = \frac{1600 + 64}{8} = \frac{1600}{8} + \frac{64}{8} = 200 + 8 = 208 .$$

б) Одночасне збільшення (зменшення) ділимого й дільника в кілька разів.

$$\frac{315}{35} = \frac{315}{35} \cdot \frac{2}{2} = \frac{630}{70} = 9;$$

$$\frac{495}{15} = \frac{495}{15} \cdot \frac{2}{2} = \frac{990}{30} = 33;$$

$$\frac{180}{12} = \frac{180:6}{12:6} = \frac{30}{2} = 15.$$

в) Послідовне ділення.

$$\frac{480}{32} = \frac{480}{4 \cdot 8} = \frac{60}{4} = 15;$$

$$\frac{632}{8} = \frac{632}{2 \cdot 8} = \frac{316}{4} = 79;$$

$$\frac{475}{95} = \frac{475}{5 \cdot 19} = \frac{95}{19} = 5.$$

г) При діленні на 5;25;125 відокремлюємо комою в діленому спочатку праворуч 1;2;3 знаки, відповідно, і отримане число множимо на 2, або на 4, або на 8.

$$\frac{1470}{5} = 147,0 \cdot 2 = 294;$$

$$\frac{155,5}{25} = 1,555 \cdot 4 = 6,220;$$

$$\frac{37875}{125} = 37,875 \cdot 8 = 303.$$

Для спрощення процедури ділення наводимо ознаки подільності на деякі числа.

Ознаки подільності на 2.

Число ділиться на 2, якщо його остання цифра парна або нуль.

Ознаки подільності на 4.

Число ділиться на 4, якщо дві його останні цифри нулі чи складають число, яке ділиться на 4.

Ознаки подільності на 8.

Число ділиться на 8, якщо три його останні цифри нулі чи складають число, яке ділиться на 8.

Ознаки подільності на 3 та 9.

На 3 діляться тільки ті числа, у яких сума цифр ділиться на 3; на 9- тільки ті, у яких сума цифр ділиться на 9.

Ознаки подільності на 6.

Число ділиться на 6, якщо воно ділиться на 2 і на 3.

Ознаки подільності на 5.

На 5 діляться ті числа, остання цифра яких 0 чи 5.

Ознаки подільності на 25.

На 25 діляться ті числа, дві останні цифри яких нулі, чи складають число, яке ділиться на 25.

Ознаки подільності на 11.

На 11 діляться тільки ті числа, у яких сума цифр, що займають непарні місця, або дорівнює сумі цифр, які займають парні місця, або відрізняються від неї на число, яке ділиться на 11.